

Maria - et forbillede for kristne?

Grundtvigs syn på Jomfru Maria

Af Kirsten Ditlevsen

I den protestantiske kirke har der altid været en berøringsangst mht. Jomfru Maria (og det er der fortsat). Man er bange for at blive kaldt »katolsk«, og i dag er man som kvinde bange for at blive udskreget som feminist-teolog (og det vil jeg da også meget have mig frabedt!).

Men Maria har nu engang sin plads i vor trosbekendelse, så derfor er det relevant at beskæftige sig med hende, og det gør Grundtvig da også, ja han nærmest opprioriterer Maria. Han siger et sted, at selv om papisterne misbrugte Maria, så må vi protestanter ikke glemme hende eller være bange for at tænke på hende.¹

Min baggrund for at skrive om Grundtvigs Mariologi er en emnekredsafhandling, som jeg skrev, da jeg læste teologi ved Aarhus Universitet. Dengang foretog jeg en undersøgelse af 12-bindsværket: »Grundtvigs Prædikener (1822-26, 1832-39), udgivet af Chr. Thodberg, for udsagn om Jomfru Maria. Derforuden inddrog jeg i min undersøgelse alle de Mariæ Bebudelsesprædikener fra 1815-1872, der er udkommet på tryk, samt andre prædikener, der handler om kvinder.

I analysen beskæftiger jeg mig kun med prædikenerne. Det vil være alt for omfattende at komme ind på salmerne og de bibelhistoriske sange.

Redegørelsen vil ikke blive en kronologisk gennemgang med en udviklingshistorie i Grundtvigs Mariologi. Der er tale om en række temaer, hvor jeg »kører på tværs« i prædikenerne, fordi Grundtvig ofte vender tilbage til tankegange, som han har haft mange år tidligere.

Irenæus

Indtil 1823, hvor Grundtvig for første gang siden sin studietid stiftede bekendtskab med kirkefaderen Irenæus, synes Jomfru Maria ikke at have spillet en større rolle for ham.

Det var læsningen af Irenæus, der satte ham på sporet. Irenæus sammenstiller nemlig den ulydige Eva med den lydige Maria, og denne »deilige Jomfru-Lignelse«, som Grundtvig kalder den, gjorde, at han fik lyst til at beskæftige sig yderligere med Irenæus' skrifter, og det ender da også med, at Grundtvig oversætter Irenæus til dansk i 1827, nemlig hans skrift: »Om Kjødets Opstandelse og det evige Liv«.

Irenæus betragtes af Grundtvig som et sandt kristent vidne, da Irenæus var discipel af Polykarp, som igen ifølge traditionen var indviet til biskop af apostelen Johannes, der jo var opstandelsesvidne.

Irenæus mener, at vi mennesker ikke kan lære, hvad Guds er, med mindre Ordet selv blev menneske og underviste os. Jesu mor, Maria, er garanten for, at Jesus blev sandt menneske.

Irenæus stiller Evas ulydighed op over for Marias lydighed. Eva lod sig forføre i Edens have ved engleord (en falden engels ord) til at overtræde Guds bud. Også Maria blev mødt med engle-tale; men hun sagde straks ja til at lyde Guds ord, derfor undskylder Maria sin mor Eva, siger Irenæus. Marias jomfrulydighed opvejer således Evas jomfru-ulydighed. Ligesom døden kom ind i verden ved en jomfru, nemlig Eva, så blev den også overvundet igen ved en jomfru, nemlig Maria. For Marias søn, den førstefødte, gjorde fyldest for den førsteskabtes synd.

I Genesis 3.15 lyder det: »Jeg sætter fjendskab mellem dig (dvs. slangen) og kvinden, mellem din sæd og hendes sæd; den skal knuse dit hoved, og du skal hugge den i hælen!« Slangeknuseren, siger Irenæus, det er Ham, der fødtes af Maria, som jo var af Adams slægt.

Grundtvig beskæftiger sig i prædikenerne dels med den åndelige Jomfru Maria, dels med den legemlige, den historiske Maria. Først vil jeg se på den legemlige Maria.

Den legemlige Maria

I Maria skabtes der nyt på jorden, siger Grundtvig. Gud skabte manden af kvinden, ligesom han tidligere havde skabt kvinden af manden. Kvinden, Maria havde fundet nåde for Gud. Det blev forkyndt for hende af ærkeengelen Gabriel ved bebudelsen, at hun skulle undfange ved Helligånden og føde en søn, som skulle kaldes den Højstes søn. På den måde kom oprejsningen af mennesket ved en kvinde, på samme måde som faldet begyndte hos en kvinde. Barnet, der fødtes, var på én gang både Guds og Marias søn.

Eva og Maria

Ifølge legenden græd Eva fra uddrivelsen af Paradis til oprejsningen skete ved Kristi opstandelse. Først da, ved opstandelsen påskemorgen, holdt Eva op med at græde. Eva, som var mor til alt levende, holdt først op med at græde, da den opstandne mødte kvinderne ved graven på opstandelsens morgen. For Grundtvig var Eva blandt disse kvinder, og først da den opstandne sagde: »Græd ikke«, holdt Eva op med at græde. Så mennesket blev altså indirekte oprejst ved Maria, ligesom det var faldet ved Eva.²

Da Adam og Eva blev fordrevet fra Paradisets have, lød forjættelsen til dem: »Kvindens sæd skal sønderknuse Slangens hoved«; de ord gemte Eva i sit hjerte, siger Grundtvig. Eva troede, at Gud talte om hendes førstefødte Kain, at det var ham, der skulle oprejse mennesket; men i stedet skuffede Kain sin mor og blev broder-morder.

Eva betyder liv; det var det navn Adam gav sin kone, fordi hun skulle være mor til alt levende. Det var det rette navn, mener Grundtvig, fordi Eva på trods af syndens forstyrrelse af skabelsen blev mor til Maria, som fødte Guds søn.³

Maria troede på forjættelsen til Eva, om kvindens sæd, der skal knuse slangens hoved, og hermed blev Maria et forbillede for troen.

Vi skal sætte os ned og betragte bebudelsen, siger Grundtvig på Mariæ Bebudelsesdag i 1834, og lytte til fortællingen om

Marias samtale med engelen. Vi skal lytte ligesom børn. Det er vigtigt, at samtalen står levende for os. Vi skal se Maria for os, som den fattige jomfru af Davids hus, hun er. En rigtig Evas datter, som har arvet sin mor Evas naturlige frygt for Guds stemme, tvivlen om Guds nåde, og så har hun arvet Evas hang til at gruble over Guds hemmeligheder. Men Maria har dog lært af sin mor Evas skade at tro på Guds ord og lade Ham bestemme!

Til denne tænksomme Maria kommer så engelen Gabriel for at forkynde for hende, at Guds stemme ikke længere skal vække angst og frygt; men derimod velsignelse og fryd på jorden. Fordi hun har fundet nåde for Guds øjne og skal være mor til hans søn, som skal være frelser for alle dem, der vil tro, at for Gud er ingenting umuligt. Det er altså et spørgsmål om at turde tro på Guds ord, - tro, at det, der fortælles om Gabriel og Maria, er rent og uforvansket, hvad Guds søn, der er den levende sandhed, selv ville vidne om sin jordiske mor og sin himmelske far.⁴

Kun Guds og Marias søn kunne være vor frelser, siger Grundtvig, kun han kunne vælte stenen bort fra menneskehjertet, - fra Marias hjerte, hvor han selv havde hvilet. Kun han kunne udlette hendes skam, som hun havde arvet fra sin mor Eva. Men, siger Grundtvig, han er naturligvis kun frelser for dem, der troende modtager hans evangelium og kærligt trykker det til deres hjerte.⁵

Maria og Eva skal stå levende for vore øjne »som det menneskelige Moder-Hjertes sande Udtryk«⁶. Og det kan de sagtens, mener Grundtvig, så længe der endnu findes en kristen kvinde iblandt os, og det vil der sikkert, indtil Herren kommer, mener Grundtvig fortrøstningsfuldt. Når vi hører evangeliet om Gabriels besøg og samtale med Maria, da ligger det nær at tænke på den falske engels samtale med Eva i Paradis. Den samtale, som jo spottes af verden, lige så vel som bebudelsessamtalen spottes.

Men, siger Grundtvig, det er ikke hverken kristeligere eller klogere at fordømme Eva end at forgude Maria, som den katolske kirke har gjort. Nej, alle kristne burde i stedet for beklage Eva lige så meget som de lykønsker Maria, med Marias egne ord: »fra nu af skal alle Slægter prise mig salig«.⁷ Eller med kvinden der opløftede sin røst og sagde til Jesus: »saligt det Moders-Liv, som dig bar og de Bryster, som du diede«.⁸ For lige

så vel som Maria var en Evas datter - en søster for Gud til alle vore mødre - så var det også det samme menneske-hjerte, der slog i Marias, i Evas, i vore mødres bryst, - det samme hjerte der vil slå i vore børns bryst lige til verdens ende.

Det er altså det samme menneske-hjerte, som både kan mishage Gud og finde nåde for Gud. Marias hjerte var ikke noget særligt, det var det samme som vi andres.

Det var det samme menneske-hjerte, der hos Eva faldt fra Gud og måtte føle hans vrede, som var hos Maria og hos hende opløftedes til Gud og dermed følte hans nåde. Det er det samme hjerte, der angret sine synder, som dét der fryder sig med Maria.

Så vi, Grundtvigs tilhørere, skal altså blot i vore tanker rykke Maria og Eva tæt sammen for at se, hvad der hos Eva gjorde, at menneske-hjertet blev ulykkeligt, og hos Maria gjorde det saligt.

I Paradiset begyndte sandheds tro ganske svagt, men blev så straks tvivlrådig og grublende, da den falske engel talte, og dermed faldt Eva. Men hos Maria i Nazareth, dér begyndte det samme hjerte med at gruble og tvivle ligesom Eva, men kun svagt. Maria stod fast og styrkedes i troen ved den sande engels tale. Maria grublede først, men endte så med at tro fast på Guds ord og sige af sit hjerte: »mig skee som du har sagt«. Så vidt Grundtvig på Mariæ Bebudelsesdag i 1856.

Maria - garant for Jesu menneskelighed

Grundtvig nævner ofte Maria for at understrege Jesu sande menneskelighed, heri er han igen inspireret af Irenæus.

Jesus blev født som en af os, siger Grundtvig, idet han havde en jordisk mor ligesom vi. Så i kraft af sin mor er han os mennesker lig, undtagen mht. synd.

Jesus havde ingen far på jorden, men en himmelsk, derfor kan han være midler mellem Gud og os. Han er den anden Adam, der er skabt af den Almægtige i moders liv. Den første Adam havde som bekendt heller ikke en jordisk far!⁹

Grundtvig beskriver Maria som en ganske almindelig mor. Barnet var født uden synd, fordi det var undfanget ved Helligånden; men Maria og Josef, som opdrog barnet, var ganske almindelige mennesker og derfor ikke fejlfrie. Men deres fejlt-

gelse og misgreb indvirkede dog ikke på barnet; men var blot med til at styrke det.

Maria var bevidst om, at hun var en fattig, ringe og syndig kvinde fra Nazareth, og derfor blev hun også forundret over, hvad den gamle Simeon sagde om Jesus, da de kom for at fremstille ham for Gud i templet, at nu havde han, Simeon, set verdens frelser; men samtidig, siger Grundtvig, vidste Maria indvendigt, at barnet var den Højstes søn.¹⁰

Senere bringer Josef og Maria Jesus, der nu er blevet 12 år, med i templet. Da han bliver væk for dem på hjemrejsen, er Maria som en hvilken som helst anden mor meget bekymret for sin søn. Josef og Maria leder efter ham og bebrejder sig selv og hinanden, at de ikke har passet bedre på ham.

Grundtvig gør Josef og Maria til forbilleder for kristne, idet han på 1. s.e. Hellig tre Konger i 1825 fremhæver sætningen: »Leder! saa skal I finde«. Vi skal som kristne, siger Grundtvig, lede efter Jesus, ligesom Josef og Maria gjorde, og så skal han nok lade sig finde, hvor man ikke forventer at finde ham. Josef og Maria havde jo ikke forventet at finde Jesus i templet i samtale med de skriftkloge (Lk. 2. 41f.)!

Grundtvig gør meget ud af at beskrive Maria som et ganske almindeligt menneske. Hun kom naturligvis i synagogen som alle andre, og dér havde hun selvfølgelig hørt Saddukæernes påstand om, at der ikke fandtes engle. Men, siger Grundtvig, vantroen havde ikke fundet indpas hos hende, den velsignede blandt kvinderne. Eller også var vantroen blevet fordrevet, da Maria havde hørt om engelen Gabriels besøg hos hendes slægting Elisabeths mand Zakarias 6 måneder tidligere. Gud benyttede sig således af slægtskabet mellem Elisabeth og Maria til at forberede Maria på bebudelsen.

Det var en åndløs tid, da vor Herre lod sig føde, så derfor trængte

»Kvinden, som skulde være Hans Moder, højlig til at styrkes i Troen paa det levende Samkvem mellem Himmel og Jord og paa de almægtige Virkninger af Guds Aand og Ord, hvorom der vel stod Nok at læse i de Hellige Skrifter«¹¹

Den tid, Grundtvig selv lever i, er lige så åndløs som bebudelsens tid, men der er håb.

Maria er for Grundtvig en almindelig kvinde, som har gjort sig nogle tanker om engles eksistens, siden hendes slægtning Elisabeths mand har haft besøg af en sådan; men hun havde ikke troet, at hun selv skulle findes værdig til at se en engel og høre dens røst, sådan som det skete ved bebudelsen.

Som bekendt gjorde den katolske kirke i 1854 »Marias ubesmittede Undfangelse« til dogme. Til det siger Grundtvig, at så var Kristus jo ikke det første menneskebarn, der blev født uden synd og dermed ville hele vor tro på: »Det Guds Lam, der bærer Verdens Synd«, falde.¹²

Maria selv, mener Grundtvig, ville ikke have brudt sig om at blive kaldt Himmeldronning og andre navne, fordi Maria var en ydmyg kvinde. Hun var en Evas datter ligesom vi andre: af støv, aske, kød og blod. Men selvom Maria er blevet misbrugt af papisterne, så må vi protestanter dog ikke glemme hende eller være bange for at tænke på hende,

»thi vor Tro lyder jo udtrykkelig paa den Guds eenbaarne Søn, som er født af Jomfru Marie saa naar enten Papisternes Overtro og Kiællingsnak eller Verdens Vantro og Bespottelse kyser os fra at tænke paa Herrens Moder og med Engelen Gabriel prise hende salig, den Benaadede, Velsignede fremfor Eva og alle hendes andre Døttre, hende, hvem vi, næst den Himmelske Fader, maae takke for at Guds Søn vor Broder er vorden, naar Paven og Verden kan gjøre os bange for det, da kommer det aabenbar af at Troen paa Guds eenbaarne Søn, født af Jomfru Marie enten er død eller dog meget syg og skrøbelig, modfalden og forknyt i os«. ¹³

Men lidt senere i samme prædiken er Grundtvig dog mere forhåbningsfuld, idet han mener, at troen i den sidste tid har givet livstegn fra sig, så derfor bør hans tilhørere glæde sig over bebudelsen som udtryk for »Herrens underlige Gierninger«.

Maria - forbillede for kristne

På 2.s.e. Hellig tre konger i 1833 prædiker Grundtvig over teksten om Brylluppet i Kana (Joh. 2). Grundtvig forestiller sig her, at Jesus som ethvert andet barn har hjulpet sin mor i hverdagen. Og det skulle være mærkeligt, mener Grundtvig, om ikke Jesus i løbet af de 30 år han boede under tag med Maria, har hjulpet hende ved hjælp af en underlig gerning. For hvilken kærlig søn gør ikke sit bedste for sin mor? - og mon ikke Guds søn elskede sin mor lige så meget, som vi syndere elsker vore mødre? spørger han.

Så derfor sætter Maria sin lid til Jesus den dag, de er til bryllup i Kana, og vinen slipper op, for hun er jo vant til at få hjælp af sin søn, siger Grundtvig, »underlig Hjælp«. For hvorfra skulle hun vide, at han havde særlige evner, hvis ikke hun tidligere havde bemærket det?

Maria klager derfor sin nød til Jesus på brudefolkenes vegne, og på samme måde skal vi klage vor nød til Kristus, siger Grundtvig, og vi skal på samme måde som Maria sætte vor lid til, at han nok skal hjælpe os. Og det gør han da også, han nænner ikke at lade et gæstebud ende i sorg, - et gæstebud som han selv med glæde er indbudt til at deltage i. Maria glæder sig over, at det er hendes søn, som er i stand til at hjælpe og derfor irttesætter Jesus hende med ordene: »Min Time er endnu ikke kommet«, men det afskrækker ikke Maria, for med »lidt Dronning-Mine« siger hun til tjenerne, at de skal gøre, hvad han siger.

I denne fortælling om brylluppet i Kana gør Grundtvig Maria til forbillede for os på den klippefaste tillid, som vi alle bør have til Herren. Hun har aldrig forgæves klaget over nogen mangel, siger Grundtvig, uden at hendes søn har hjulpet hende. Tit og ofte har hun erfaret i det skjulte, at Jesus på hendes bøn har gjort underlige gerninger, derfor har hun også nu mod til at bede ham hjælpe. Derfor skal også vi trygt klage vor nød til Kristus; så vil han hjælpe os, som han hjalp sin mor.

I en prædiken over samme tekst i 1855 siger Grundtvig, at Jesus afviste sin mor med ordene: »Kvinde! hvad har jeg med dig at gøre«, som om hun havde været for dristig og blandet sig i noget, som ikke vedkom hende. Det skal forstås på den måde,

siger Grundtvig, at Jesus ikke længere var sin mor underdanig som tidligere, da han som 12-årig fulgte hende hjem i underdanighed, da hun havde fundet ham i templet. Nej, Jesus er her som 30-årig ikke længere Maria underdanig, for Jesus, verdens frelser, kan ikke rette sig efter nogen andens vilje end sin himmelske faders. Så papisterne farer vild, når de indbilder sig, at Kristus, der sidder ved sin faders højre hånd, også dér står i samme forhold til sin mor, som da hun bar ham på armen.

Men alligevel opfylder han sin mors bøn ved brylluppet i Kana og det endda med glæde.

Maria havde haft en blind tro, siger Grundtvig, siden den gamle Simeon i templet ved Jesu fremstilling havde sagt om ham, at han var verdens frelser. Maria havde haft en blind tro, som hun havde gemt i sit hjerte; men hun havde ikke forstået det. Men Maria havde gjort fremskridt siden da. Hendes blinde tro var blevet seende, og det var sket, mener Grundtvig, da hun havde hørt Jesus læse op af Jesajabogen i Nazareths synagoge, da han sagde: »i dag gaaer denne Skrift i Opfyldelse for eders Øren«. Maria var den første, »der nød godt af Guds-Ordet der var udgaaet til at gjøre de Blinde seende«.

Palmesøndag 1825 taler Grundtvig om Maria og Johannes, som står under Jesu kors. Et sværd har gennemtrængt Marias hjerte, sådan som det var blevet spået hende (Luk. 2.35). Jesus taler til Maria og Johannes og løser dermed op for deres tårestrøm. Til Maria siger han: »see han er din Søn«, og til Johannes siger han: »see hun er din Moder!« Og da indså både Johannes og Maria, at livets lys ikke ganske var slukket. Grundtvig siger, at vi som kristne skal forestille os, at vi står sammen med Maria under Jesu kors, og vi vil da lære, at

»Glædens Smil hos Christne dog aldrig kan synke saa dybt
under Sorgens Graad, at det jo, som en Engel, forklaret
opstaaer deraf til Venners Trøst

Som vor Jesus af sin Grav,
Af det dybe Dødens Hav,
Opstod seierrig af Døde,
Imod Paaske-Morgenrøde!«

Den åndelige Jomfru Maria

Vi kommer nu til det, Grundtvig kalder den åndelige Jomfru Maria. Kristi menighed er den åndelige Maria, siger Grundtvig jule-søndag 1833, »den aandelige Marie« som har »undfanget Børn af den Hellig-Aand, født og opfostret dem til Faderens Ære og Faderens Glæde«. Det er blevet bevidnet gennem århundreder, at gamle er blevet børn og er vokset med barnet i Bethlehem ved en guddommelig vækst. Her er Grundtvig igen inspireret af Irenæus, i særdeleshed af hans vækst-tanke.

Ved dåben, genfødselsens bad blev vi alle »Gud-Sydskende med Herren og hans Apostler«. Vi fik Helligånden til far, og den hellige almindelige kirke til Gud-mor, siger Grundtvig 2. s.e. påske 1834.

Nogle kristne er ikke glade for denne forbindelse; men de skulle hellere glæde sig, mener Grundtvig, eftersom det samme nåde-middel, altså dåben, som gør os til Guds børn, også giver os den følelse af som hans børn at være Gud-søskende, som så udgør en hellig familie. En familie, der ikke blot har far tilfælles, ikke blot ånd tilfælles, men også hjerte tilfælles.

Som børn skal vi have uindskrænket tillid til Gud, vor far, og til kirken, vor mor.

Kirken som vor mor blev i gamle dage fordrejet til afguderi, siger Grundtvig, og i nyere tid på det nærmeste afvist pga fortidens misbrug af moderligheden - af moder-billedet. Derfor må vi med flid igen mindes om kirken, vor mor, uden at bryde os om, at man kalder os katolske, siger Grundtvig på 19. s.e. trinitatis 1837.

For det hører den åndelige menneske-natur til at have en mor; det ses af at Jesus havde en jordisk mor, og den natur, vi skal tilegne os i det ny menneske, er netop Jesu menneskelige natur, hvilket vi ikke kan, hvis vi er åndeligt moder-løse. En åndelig mor er lige så vigtig som en naturlig for livets skyld.

Kirken er vor åndelige mor. Kirken, vor mor, er »Menigheden, som troer og er døbt og samler sig ved Herrens Bord«. For Jesus sagde jo, at de som hører mine ord og gør derefter, de er min mor, min søster og min bror.

Udtrykket kirken, vor mor, er ikke ubetydeligt, mener Grundtvig, da det

»udtrykker Hjertet, hvorunder vi hvile, før vi se Himlens Lys, Brysterne, hvoraf vi die Ordets uforfalskede Mælk, førend vi aandelig vide Forskiel paa Høire og Venstre, Skiødet hvori vi skal hvile trygt, til vi aandelig kan staae paa vore egne Been«,

og ikke mindst udtrykker moder-billedet »den kiærlige Haand, der skal lede os til Herrens Huus«.

Så den åndelige mor er lige så vigtig som den naturlige, mener Grundtvig, derfor må hun ikke skrives i glemme-bogen. Vi skal som kristne med den rette kristne barnlighed betragte hele den troende menighed som vor åndelige mor og »dens Vidnesbyrd om Herren baade ved Badet og Bordet, ved Daaben og Nadveren ei blot som troværdigt, men som den uforfalskede Moders-Mælk, der opholder og nærer det ny Menneskeliv, der er undfanget i Troen og født i Daaben til en guddommelig Vekst«.¹⁴

Den troende menighed svarer altid åndeligt til Herrens mor Maria, siger Grundtvig, og den troende lærestand svarer åndeligt til Herrens plejefar Josef. Det barn, som åndeligt fødes af Jomfru Maria ved Helligånden, det tager den åndelige Josef sig af under opvæksten, idet han står i faders sted. Det barn, der fødes i dåben vokser med en guddommelig vækst med barnet i Jerusalem. (Jeg vil ikke komme nærmere ind på Grundtvigs væksttanke og påvirkningen fra Irenæus. Det kræver vist en særskilt redegørelse.

Maria er billede på kirken, på det ny Jerusalem. Maria er alle Guds børns mor. For ligesom Gabriel kom til Maria i Nazareth, kommer Herrens sendebud også til menigheden, således at Helligånden kommer over den, og den Højestes kraft overskygger den, hvorved de hellige, som fødes (i dåben) kaldes Guds børn. Og menighedens svar er det samme som Jomfru Marias: »See, jeg er Herrens Tjenerinde, mig skee, som Du haver sagt«. Hører vi i tro Ordet og bevarer det i vort hjerte, da har Herren prist os salige som sin mor, både i bebudelsens evangelium, og da han udstrakte sine hænder over disciplene og sagde: »See min Moder og mine Brødre!«¹⁵

Og vi skal huske på, siger Grundtvig, at det ikke var ved at læse profeten Jesajas om jomfruen der bliver frugtsommelig, at Maria blev Herrens mor; men ved at høre det levende Ord og budskabet som engelen bragte og bevare det troende i sit hjerte. På samme måde sker genfødslen i kirken heller ikke ved at læse og udlægge skrifterne; men kun derved »at vi høre det Guds Ord og Budskab som udgaaer og sendes til enhver af os om Gienfødsle i Daaben med Jesus Christus til det evige Liv«.

Så uanset om »det er Mænd eller Kvinder som tale, enten det er hjertelige eller forstandige Ord vi høre om Saliggjørelsen i Christo Jesu, da lad os huske, at det Guds Ord vi skal saliggjøres ved at høre og bevare, det er det Ord som udtrykkelig tales til os ved Daaben og i Nadveren«, der fremmer den guddommelige vækst.¹⁶

Maria - som billede på troen

På 2. s.e. Hellig tre konger 1850 sammenligner Grundtvig Maria med troen.

Det er brylluppet i Kana, der prædikes over. Grundtvig siger:

»naar Troen, som Jesu aandelige Moder, er med ved det aandelige Bryllup, og vi ei har glemt kiærlig at indbyde Jesus selv og hans Discipler, som de er nærværende i Aanden, da kan vi være visse paa, at Troen i rette Tid vil minde Herren om, hvad fattes til den fuldkomne og frugtbare Glæde, og Herren vil i sin Time, naar Tjenerne gjør, hvad han siger, raade Bod paa al Mangel med et Tegn, der ikke blot er ligesaa stort som det første, hvori han aabenbarede sin Herlighed ved Brylluppet i Kana i Galilæa, men er større end dette«.

På bebudelsesdagen i 1855 beskrives Maria også som troen, men da advarer Grundtvig mod, at vi kommer til at forgude og tilbede troen som vor mor. I stedet for skal vi:

»see Troen i sit rette Lys, i Sandhedens Lys, det troende Hjerte som den indvortes Jomfru Marie, der med rette

tilegner sig Engelens Hilsen: hil være dig, du Benaadede! Herren være med dig og den Høiestes Kraft skal overskygge dig, derfor skal ogsaa dit hellige Foster kaldes Guds Søn. Alt dette tilegner hvert Hjerter sig med Rette, som troe, hvad vi alle ved Daaben bekiender, og denne Tro føder virkelig altid i Daaben et Guds Barn, thi denne Tro føder Haabet, som er Christus i os, og alle Troende kalde med Rette Troen Moder«. ¹⁷

Man vi skal passe på, mener Grundtvig, at vort hjerte ikke tror på sig selv og forguder og tilbeder sig selv, så det mener at kunne tilgive vore egne synder og gøre os salige, for så er hjertet blevet til et afgudsbillede, lige så tomt og ukristeligt som noget Maria-billede.

I Jesu mor, Maria, er det troende hjerte stillet os klart for øje. Maria viser os, hvordan det troende hjerte altid skal betragte sig selv, for at undgå alle former for falsk indbildning og selvophøjelse. Det udtrykkes klart i Marias ord til engelen. »See, jeg er Herrens Tjeneste-Kvinde, mig skee efter dit Ord!«. I de ord ses Marias sande ydmyghed og faste tillid til Guds ord. Det ord, som gør gerningen, som ethvert troende hjerte kan og skal tilegne sig.

Så Marias tro er altså et forbillede for os, som vi kan lære af, hvordan vi skal tilegne os Guds ord.

Maria - som billede på kærligheden

I Grundtvigs univers er Maria ikke blot billede på troen, hun er også billede på kærligheden. På 1. s.e. Hellig tre konger 1833 siger Grundtvig, at Josef er Herrens plejefar og et udtryk for den kristne tro. Maria, Jesu mor, er det levende udtryk for den kristne kærlighed, og Kristus selv er Guds herligheds håb. Grundtvig prædiker over teksten om Jesus som tolvårig i templet, og ligesom Josef og Maria havde besvær med at finde Jesus, således har troen og kærligheden haft svært ved at finde håbet, Jesus, i Grundtvigs samtid, for en tid har håbet været at finde hos de skriftkloge, men nu følger håbet med troen og kærligheden:

»ja, Haabet følger gjerne med Troen og Kiærligheden som sine jordiske Forældre, og glæder dem med den Klarhed, som Skriftklogskaben vel ikke selv har men maatte tjene til at udvikle!«

Grundtvig siger, at de tre dage Jesus var blandt de lærde i Jerusalem svarer til de 300 år, hvor de kristnes håb har været et tvistens æble mellem de skriftkloge, altså hvor skriften har været i højsædet frem for alt.

Men tro, håb og kærlighed kan også udlægges på en anden måde af Grundtvig i prædikenerne. F.eks. siger han i fasten 1837, at tro, håb og kærlighed indeslutter alt kristeligt i sig, og det kan vi kun bifalde. Men derpå siger han noget bemærkelsesværdigt: nemlig at de to-trediedele af kristendommen er kvindelige, nemlig troen og kærligheden. Når

»Tro er det Første og Kiærlighed det Ypperste, saa bliver Haabet, som er det mandlige der midt imellem, nødvendig en tom, aandelig død og magtesløs Indbildning, naar det Kvindelige fattes, medens det Kvindelige, som er Tro og Kiærlighed, uden nogen Mands Hjælp, vil undfange og føde et levende Haab, ligesom Jomfru Marie undfangede og fødte Ham, der vil være Herlighedens Haab i os alle.«¹⁸

Grundtvigs syn på det kvindelige i prædikenerne

På 2. s. i fasten 1837 holder Grundtvig en prædiken til kvindens pris over teksten om den kananæiske kvinde. Lovprisningen af kvinden er almindelig, siger han; men i Romerkirken udartede den til dyrkelse af Jomfru Maria. Men her i evangeliet om den kananæiske kvinde ses det »hvor kostelig og dyrebar den ægte Kvindelighed er for Herrens Øine«.

Jesus lader som om han er hård, men det gør han

»for at give Hjerte-Dybet Leilighed til ret at aabne sig og for da at fryde det med sin Velsignelses Fylde, som vi

klarlig høre, naar Han siger: o Kvinde! din Tro er stor. Dig skee, som du vil!«

Grundtvig siger, at han lever i forstandstiden (det gør vi vel fortsat!), hvor man ringeagter hjertets dybeste og bedste følelser, som er kvindelige: godtroenhed, ydmyghed og uegennyttig kærlighed, som falder kvinder så naturligt.

Dette bør alle lægge sig på sinde og arbejde for at opleve den dybe ærbødighed for kvinden og inderlig kærlighed til kvinden i sin ægte både menneskelige og kristelige skikkelse. For troen og kærligheden er som tidligere nævnt af kvindelig natur; mens håbet er mandligt.

Kristi menighed kaldes derfor bruden, og kirken kaldes vor mor, thi, siger Grundtvig, »som Tro staaer Kvindeligheden i et moderligt Forhold til os, og som Kjærlighed staaer den i et ægteskabeligt Forhold til Herren«. ¹⁹ Derfor er skældsordet »Kjælling-Præster«, som bruges om præster, der bestandig prædiker tro og kærlighed til vor Herre Jesus Kristus, at betragte som et hædersnavn, fordi kvinder »har mest Hjerte for vor Herre Jesus Christus og Hans Evangelium«.

Jesus omgav sig bestandigt med kvinder, siger Grundtvig; betragter vi Jesu »mageløse Præste-Bane«, så var det kvinder, der var i hans selskab og sørgede for ham, noget som mændene i selskabet ikke tænkte på, fordi de manglede kvindens kærlighed. Og spørger vi efter, hvem der var hans bedste tilhørere, så må vi vel tænke på den discipel som Herren elskede, men vi skulle snarere tænke på Maria, Martha og Lazarus' søster, som efter Herrens eget udsagn havde valgt den gode del.

Ved Jesu kors og grav var der kvinder, »et heelt Selskab af Galilæiske Kvinder«, som blev hos ham til han opgav ånden, og skyndte sig ud til graven, da sabbatten var omme for at salve hans legeme, yde ham den sidste ære. Og det var en af Jesus bedste venner, Maria Magdalene, der som den første så den opstandne,

»saa ligesom Herren fødtes af en Kvinde, saaledes fødte ogsaa Kvinde-Læber det store Evangelium om den Korsfæstede igien Opstandne, medens Apostlerne endnu tvivlede«

og så slutter Grundtvig sin prædiken med: »leve de troende Kvinder!«²⁰

Så Grundtvig var altså langt forud for sin tid mht. kvindfrihed og accept af kvinder som ligeværdige med mænd. Havde det ikke været for kvinderne som opstandelsesvidner, hvor var det glade budskab så blevet af?

Grundtvig mener, at kvinder burde kunne tale frit; dermed afviser han Paulus' forbud mod kvinders tale i forsamlinger.

Grundtvig føler inderligt, siger han på 3. s. i fasten 1838, at

»Alle vore Kvinder følte sig drevne af deres Hjerte til at opløfte Røsten, som Kvinden i Dagens Evangelium«,

dvs den kvinde der priste Herrens mor med ordene: »saligt det Liv, som Dig bar og de Bryster, Du diede!« Selvom der har været drevet meget afgudereri mht. Jomfru Maria, Herrens mor, så vil Grundtvig dog alligevel, at alle kvinder, ja alle slægter må prise hende salig. For kvinden er nemlig det levende udtryk for hjertet, derfor er det for galskab at regne, hvis ikke kvinden skulle tage del i Jesus Kristus og hans evangelium.

Hvad hjertet er fuldt af, løber munden som bekendt over med, og Grundtvig er sikker på, at de troende kvinder langt sjældnere vil fortælle sig om Herren end troende mænd.

Hvis kvindens mund skulle lukkes, fordi ikke alt, der udgår derfra er sandt og rent, da burde mandens mund ligeledes lukkes, da den er lige så lidt fejlfri.²¹

Da det er Guds Ord, det drejer sig om, er det altså ligegyldigt om det er en mand eller en kvinde, der taler det, mener Grundtvig. Det vil sige: så tidligt som 1838 går Grundtvig faktisk ind for kvindelige præster, skønt det på ingen måde var aktuelt, da vi først fik kvindelige præster i 1948, mere end 100 år senere!

Grundtvig fremhæver det kvindelige fremfor det mandlige, og med kvindelig mener han først og fremmest hjertelig. Kristus er kvindens sæd. Kristi menneskeliv i menigheden er et kvindeligt menneskeliv, derfor må oplysningen af dette liv frem for alt være kvindeligt. Hjerteligheden er grunden til, at den verdslige oplysning udelukker

»Kvindeligheden fra al Delagtighed i Viisdommen, fordi det er det kvindelige Kiendemærke, i Tankegangen som i Livet, at følge Hjertet, uden at ænse Hovedets Indvendinger, medens det paa den anden Side er Christi Evangeliums ufravigelige Grundsætning, at det er Troen, udtrykkelig Hjertets Tro, der skal styre Menighedens Liv, hvorfor ogsaa Menigheden i det christelige Billedsprog kaldes Kvinde«,

så vidt Grundtvig 4. s. i advent 1855. Menigheden kaldes kvinde, og hendes forhold til vor Herre og frelser er det eneste rette, nemlig som en trolovet fæstemøs til sin fæstemand, og bruden til sin brudgom.²²

Det er kendetegnende for mange af prædikenerne fra 50'erne, at de beskæftiger sig med kvinder og deres forhold. Måske er det fordi Grundtvig netop forsvarede Mathilde Fibigers bog: Clara Raphael, 12 breve, fra 1851, hvori Mathilde Fibiger hævder kvindens ret til frit at kunne udfolde sin personlighed. Det mener P.G. Lindhardt.²³ Men det kunne også være Grundtvigs andet ægteskab med Marie Toft fra 1851-54, der gjorde, at kvindespørgsmål blev særligt aktuelle for ham.

Grundtvig siger, at han er klar over, at det klinger fremmed i manges ører, at han lægger vægt på ordet 'kvindelig'; men det må han gøre, fordi »det christelige Liv, som det ny, fornyede Menneske-Liv hos os, maa kunne deles lige saavel af Kvinder som af Mænd«. ²⁴

Menneskelivet var fra begyndelsen samlet hos manden, siger Grundtvig, af ribbenet fra den første mand skabte Gud kvinden. På samme måde skal »hele Menneske-Livet til Slutning samles i Kvinden, hos den sidste Kvinde, Evas yngste Datter«, nemlig Jomfru Maria og Herrens menighed.

Da tidens fylde kom, sendte Gud sin søn født af en kvinde. Dette er grunden til vor julefest siger Grundtvig, »Grundvolden for vor christne Tro og Kilden til vort christelige Haab«. Denne guddommelige sandhed har sin grund i »en virkelig Fødsel, ligesom den, hvorved vi fødtes spæde, hver af sin kvindelige Moder, og menes en virkelig Kvinde, Maria fra Nazareth, trolovet med Tømmermanden Joseph«. Det er en hemmelighed, som har forarget verden alle dage, siden den blev forkyndt, og vil

blive ved med at forarge indtil verdens ende (så vidt Grundtvig i prædikenen til juledag 1855).

Den levende kristendoms forhold til kvindeligheden må altid være det samme som Kristi forhold til kvinden, mener Grundtvig, skønt man har forsøgt at overse dette og endda hørt en højroset påstand om, at hverken kvinder eller børn kan være ægte levende kristne.²⁵

Men vor Herres forhold til kvinden er soleklart; fordi selvom han var Gud Faders eenbårne søn, så havde han dog hvilet under en kvindes moderhjerter og havde diet en kvindes bryst, ligesom en af os. Og i evangelierne hører vi om, hvordan han behandlede kvinder på lige fod med mænd, f.eks. den samaritanke kvinde ved brønden, den kananæiske kvinde, Martha og Marie, eller de kvinder fra Galilæa, som fulgte ham til korset, nærmere end næsten alle hans mandlige disciple turde. Og de samme kvinder glemte ham heller ikke i døden, men gik ud for at salve hans legeme og vise ham den sidste ære.

I alle disse tilfælde ses det, at Herren heltigennem havde »det venligste, inderligste og kiærligste Forhold til Kvinden«, så at han efter sin opstandelse først trøstede kvinderne fra Galilæa og glædede dem med at åbenbare sig for dem, og »lagde udtrykkelig Vidnesbyrdet om sin Opstandelse allerførst paa deres Tunger«.

Så derfor gør de præster, som ikke har det samme kærlige og venlige forhold til de troende kvinder, som Jesus havde, de gør Ham skam, fordi de troende kvinder er at betragte som »Herrens kiære Veninder«, og derfor må man »med Taknemmelighed tage dem til Hjælp ved Guds Riges Udbredelse. Thi Herrens eget Exempel maatte altid være hans Tjenere baade Tilladelse og Befaling Nok, da han jo har efterladt os sit Exempel, netop for at vi skal træde i hans Fodspor«.²⁶

Forskellen mellem mænd og kvinder

Til sidst vil jeg lige sige lidt om forskellen mellem mænd og kvinder, ifølge Grundtvig.

På bebudelsesdagen i 1860 hævder Grundtvig, at »Vorherre meget bedre kan komme tilrette med fromme Kvinder end med

gudfrygtige Mænd«. Det er ikke noget, som Grundtvig selv har fundet på, siger han, men det er lærdom fra Gud.

Grundtvig sammenligner Gabriels samtale med Maria med Kristi samtale med Nikodemus (Joh. 3). Begge disse samtaler drejer sig om det samme, nemlig

»den samme store Guds Hemmelighed, Forligelsen og Foreningen af Gud og Menneske, og Forskiellen er da kun, at Engelen Gabriel forkynder Kvinden, at Guds Søn ved legemlig Fødsel skal blive en Menneske-Søn, og Herren selv forkynder Manden, at Menneske-Barnet ved aandelig Fødsel skal blive Guds-Barn«.

For begges vedkommende overgår det deres forstand, og de spørger, hvordan det kan være muligt? Og begge får omtrent det samme svar, at det er Helligåndens gerning.

Men herefter optræder forskellen, Nikodemus spørger atter, hvordan det kan være muligt; mens kvinden, Maria, hviler i troen på Guds Ord og siger: »Mig skee, som du har sagt!«

Denne forskel, at Maria troede Guds Ord, og Nikodemus vægrede sig ved at tro, det er, siger Grundtvig,

»den naturlige Forskiel, der er mellem Menneske-Hjertets og Mande-Hovedets Forhold til den guddommelige Sandhed og Kiærlighed, som vort Hoved umuelig i Tidens Løb kan rumme eller begribe, men som vort Hjerte baade i Troen kan fatte og i Kiærlighed udvide sig til at rumme og opfatte.«

Så mennesket bør derfor sætte langt højere pris på sit hjerte end på sit hoved, fordi

»Menneske-Hjertet, som vi klarest seer paa den Kvinde, der fødte Guds Søn, kan fatte Guds Ord og det evige Liv, hvad der er Mande-Hovedet saa umueligt«.

Vor genfødelse af Ånden, som gør levende, og det ny menneskes vækst, uddannelse og levende virksomhed, det beror altså derpå, fremfører Grundtvig,

»at naar vi føler Guds-Ordets Sandhed og livsalige Kraft i vort Hjerte, vi da ikke, med Nikodemus, lader os forvirre og forstyrre af vort Hoveds kløgtige Indvendinger og urimelige Forlangender om en for Øieblikket umuelig Klarhed, men at vi, med Marie, hvile i Troen paa, at det baade kan og skal skee, hvad Gud har sagt til os, hvor underligt eller urimeligt det end kan lyde, og vente i Ydmyghed paa, at den virkelige Opfyldelse, som et levende Beviis, skal retfærdiggjøre vor Tro og vil tænde det Lys for Forstanden, hvori vi efterhaanden klarere og klarere kan og skal see Lys over Menneske-Livet..«²⁷

Endnu engang gør Grundtvig altså Maria til et forbillede for os kristne, og så mener han forøvrigt, at der hos kvinder i almindelighed og i Maria i særdeleshed findes

»en Bekvemhed til Samfund med Guds Aand, som Manden fattedes, og som altsaa maatte findes i den Godtroenhed, Ydmyghed og Kiærlighed, der hos Kvinden har sit egenlige Sæde og fødte det store Ægteskabs-Løfte paa Jomfru Mariæ Læber: see, jeg er Herrens Tjeneste-Pige, det gaee mig efter dit Ord!«²⁸

Heri kommer altså kvindehertets sande jeg frem, - i ydmyghed tror det på Herrens Ord, siger Grundtvig i prædikenen til 2. s. i fasten 1837.

Afslutning

Jeg har nu forsøgt at redegøre for Grundtvigs forståelse af Jomfru Maria. Det har ikke været en kronologisk gennemgang, men snarere en tværgående. Man kan nemlig ikke tale om, at Grundtvig udvikler en mariologi; han vender til stadighed tilbage til tankegange han har haft adskillige år tidligere.

Så kan man spørge om, hvad vi kan bruge Maria til i dag? - Eller hvad kan vi bruge Grundtvigs »mariologi« til?

Maria er en del af vor trosbekendelse, og derfor må vi også beskæftige os med hende. Jeg mener også, at man stadigvæk kan tale om Maria som trosheltinde, som forbillede for os kristne. Og specielt i en prædiken-sammenhæng kan man knytte til ved Maria, som Grundtvig bestandig gjorde, fordi der hos Maria er så nær sammenhæng mellem tro og erfaring. Gennem Maria kan kvinde-erfaringer formidles, dem er der jo ikke for mange af i NT, derfor er det vigtigt at udnytte de få der er. Og Grundtvig har i sine prædikener gjort sit til at fremme kvinde-erfaringer og respektere dem som menneskelige erfaringer. F.eks. ved at inddrage andre kvinders erfaringer, den kananæiske kvinde, som jo var en out-sider, men som blev gjort til et billede på troen.

Noter

- ¹ »Grundtvigs Prædikener 1822-26 og 1832-39« udgivet af Chr. Thodberg. Bind 1-12. (herefter GP), Kbh. 1983-86. GP 11, s. 161: Mariæ Bebudelses Dag 1838.
- ² GP 10, s. 178: Paaske-Mandag 1837.
- ³ »Bibelske Prædikener efter Tidens Tarv og Lejlighed ved N.F.S. Grundtvig« udgivet af C.J. Brandt, Kbh. 1883 (2. udg.). Bibelske prædikener s. 292-93: Mariæ Bebudelses Dag 1815.
- ⁴ GP 7, s. 146: Marie-Bebudelses-Dag 1834.
- ⁵ GP 8, s. 93: Jule-Søndag 1834.
- ⁶ GP 8, s. 93: Jule-Søndag 1834.
- ⁷ »Regeneration - Grundtvigs prædikener i kirkeåret 1855-56« udgivet af P.G. Lindhardt, Kbh. 1977. Regeneration, s. 60: Maries Bebudelses-Dag 1856.
- ⁸ *ibid.*
- ⁹ GP 3, s. 119: Mariæ Bebudelses-Dag 1825.

- ¹⁰ GP 6, s. 83: Jule-Søndag 1832.
- ¹¹ »N.F.S. Grundtvigs Vartov-prædikener 1839-1860« udgivet af Holger Begtrup. Kbh. 1924. Vartovprædikener s. 73: Vorfrue-Dag i Faste 1842.
- ¹² »N.F.S. Grundtvigs sidste prædikener i Vartov kirke 1861-72« udgivet af C.J. Brandt. Kbh. 1880. Sidste prædikener s. 165: Marias Bebudelsesdag 1862.
- ¹³ GP 11, s. 161: Marie Bebudelses Dag 1838.
- ¹⁴ GP 10, s. 336: 19de Trinitatis-Søndag 1837.
- ¹⁵ GP 11, s. 154, 3die Fastesøndag 1838.
- ¹⁶ Ibid.
- ¹⁷ »Konfrontation - Grundtvigs Prædikener i kirkeåret 1855-56« udgivet af P.G. Lindhardt. Kbh. 1974. Konfrontation, s. 77: Marie Bebudelses-Dag 1855.
- ¹⁸ GP 10, s. 137-38: 2den Faste-Søndag 1837.
- ¹⁹ GP 10, s. 138: 2den Faste-Søndag 1837.
- ²⁰ GP 10, s. 140: 2den Faste-Søndag 1837.
- ²¹ GP 11, s. 152: 3die Fastesøndag 1838.
- ²² Regeneration, s. 22: 4de Advents -Søndag 1855.
- ²³ Regeneration, fodnote s. 23.
- ²⁴ Regeneration, s. 22: 1ste Juledag 1855.
- ²⁵ Regeneration s. 55: 3die Faste-Søndag 1856. P.G. Lindhardt anfører i en fodnote i Regeneration s. 57, at dette kvindesyn, som Grundtvig refererer til, måske er en misforståelse af noget Kierkegaard har sagt.
- ²⁶ Regeneration s. 55-56: 3die Faste-Søndag 1856. En udtalelse som den citerede er jo mere end aktuel just nu, hvor en række mænd mener, at fordi de er mænd, har de patent på udbredelsen af Guds Rige!
- ²⁷ Vartov-prædikener, s. 507: Marie Bebudelsens Dag 1860.
- ²⁸ GP 10, s. 139: 2den Faste-Søndag 1837.